

ОБОЛЄНСЬКА С. А.,
здобувач кафедри земельного та
аграрного права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.42

ПРО ПРИНЦИПИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА БІОПАЛИВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРОВИРОБНИКАМИ

У статті розглянуто принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. Запропоновано до таких принципів відносити свободу виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників з виробництва біопалива, невтручання держави у таку діяльність, її державну підтримку та ін.

Ключові слова: принципи правового регулювання, біологічні види палива (біопаливо), біомаса, сільськогосподарський товаровиробник.

В статье рассмотрены принципы правового регулирования производства биотоплива сельскохозяйственными товаропроизводителями. Предложено к таким принципам относить свободу производственно-хозяйственной деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей по производству биотоплива, невмешательство государства в такую деятельность, ее государственную поддержку и пр.

Ключевые слова: принципы правового регулирования, биологические виды топлива (биотопливо), биомасса, сельскохозяйственный товаропроизводитель.

The article describes the principles of legal regulation of the production of bio-fuels by agricultural producers. It is proposed to these principles include freedom of production and economic activities of agricultural producers for the production of biofuels, non-interference of the state in such activities, its state support, and so forth.

Key words: principles of legal regulation, bio-fuels, biomass, agricultural producers.

Вступ. Правові принципи мають важливе значення в механізмі правового регулювання відповідних суспільних відносин, оскільки вони є провідними ідеями, основоположними засадами, на яких воно ґрунтується. Певні принципи притаманні й правовому регулюванню відносин з виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками. Зважаючи на те, що такі засади нормативно в законодавстві України не закріплені, з'ясування їх сутності має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше полягає в потребі поглиблення теорії аграрного права в частині правового регулювання різноманітних видів сільськогосподарської діяльності, а друге – в можливості використання правових принципів при розробці проектів нормативно-правових актів щодо регламентування виробництва біопалива.

Зазначимо, що дослідниками-правознавцями вже виокремлювалися відповідні принципи галузі аграрного права [1, с. 56–61; 2, с. 17; 3, с. 13], досліджувалися принципи правового регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників [4, с. 132; 5, с. 169–170]. Ю.М. Рудь запропонувала принципи правового регулювання

енергозбереження у сільському господарстві [6, с. 56–57]. Проте питання про принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками окремо поки що не розкривалося. Викладене вказує на актуальність та новизну теми цієї наукової статті.

Постановка завдання. Завдання даної статті – науково обґрунтувати принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Результати дослідження. Оскільки виробництво біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками входить до складу їх виробничо-господарської діяльності, то спочатку з'ясуємо питання щодо принципів правового регулювання такої діяльності.

Як вказується в довідниковій літературі з аграрного права, принципи виробничо-господарської діяльності – це основні, керівні ідеї, які визначають характер правового регулювання виробничо-господарської діяльності аграрних товаровиробників [4, с. 132].

До принципів такої діяльності пропонується відносити наступні: 1) свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом (право самостійно визначати напрями сільськогосподарського виробництва, його структуру і обсяг; обирати спеціалізацію, укладати договори, розпоряджатися виробленою продукцією та одержаними доходами тощо); 2) невтручання держави в безпосередню господарську діяльність аграрних товаровиробників; 3) захист національного товаровиробника; 4) державна підтримка аграрних товаровиробників; 5) забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою всіх суб'єктів аграрного господарювання та ін. [5, с. 169–170]. Вважаємо, що окремі з наведених положень цілком можуть бути використані при обґрунтуванні принципів правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Зазначимо, що названі принципи виробництва біопалива окремо вченими-правознавцями не висвітлювалися, як і не закріплені вони в чинному національному законодавстві. Проте ст. 2 Закону України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV [7] встановлює, що основними принципами державної політики у сфері альтернативних видів палива, зокрема, є: (а) сприяння розробці та раціональному використанню нетрадиційних джерел та видів енергетичної сировини для виробництва (видобутку) альтернативних видів палива з метою економії паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту; (б) зменшення негативного впливу на стан довкілля за рахунок використання як сировини для виробництва альтернативних видів палива відходів різного роду діяльності, додержання екологічної безпеки виробництва (видобутку), транспортування, зберігання та споживання альтернативних видів палива; (в) підтримка розвитку науково-технічної бази виробництва (видобутку) альтернативних видів палива, пропаганда науково-технічних досягнень у цій сфері; (г) підтримка підприємництва у сфері альтернативних видів палива на основі державного захисту інтересів підприємця та ін. Як вбачається, наведені правові засади цілком придатні для визначення напрямів реалізації державної політики у сфері альтернативних видів палива. В юридичній літературі названі принципи державної політики окремі дослідники пропонують вважати міжгалузевими [6, с. 54–55], а О. Водянніков вказує [8, с. 58], що вітчизняні принципи, закріплені Законом України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV [7], узгоджуються з принципами, зафіксованими у Директиві 2003/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 травня 2003 року про сприяння використанню біопалива або іншого відновлюваного палива для транспорту [9].

З урахуванням викладеного та наведених принципів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників визначимо перелік та розкриємо сутність принципів правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Вважаємо, що серед вихідних правових засад діяльності сільськогосподарських товаровиробників слід назвати свободу виробничо-господарської діяльності при виробництві біопалива. Така свобода має багато напрямів свого прояву. Передусім, вона реалізується через можливість сільськогосподарських товаровиробників самостійно визначати види біопалива,

що будуть ними вироблятися (рідке, газове чи тверде). Такі особи самостійно обирають організаційно-правову форму, в якій таке виробництво буде здійснюватися (це можуть бути будь-які передбачені законодавством України види сільськогосподарських підприємств). Також товаровиробники не позбавлені можливості виробляти біопаливо з використанням правового статусу фізичної особи-підприємця. Сільськогосподарські підприємства, що займаються виробництвом біопалива, самостійно визначають свою організаційну структуру, що використовується при цьому, зокрема, вирішують питання про необхідність виробництва біопалива їх підсобними виробництвами і промислами. Зрештою, сільськогосподарські товаровиробники мають право самостійно розпоряджатися виробленим біопаливом, у тому числі й шляхом укладення з будь-якими особами відповідних договорів на його реалізацію.

Важливим для правового регламентування відносин з виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками є принцип невтручання держави у виробничо-господарську діяльність таких осіб. Адже таким товаровиробникам має бути гарантований певний порядок здійснення даної діяльності без стороннього зовнішнього впливу. Держава при вчиненні впливу на сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі й при виробництві біопалива, має дотримуватися імперативу, закріпленого у ч. 2 ст. 19 Конституції України від 28 червня 1996 р., згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [10]. Іншими словами, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи під час взаємодії із сільськогосподарськими товаровиробниками, що виробляють біопаливо, мають діяти чітко відповідно до приписів Основного Закону України та інших нормативно-правових актів у цій сфері суспільних відносин. Будь-яким чином втручатися в таку виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських товаровиробників названі органи не мають права.

Непересічне значення для правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками має принцип державної підтримки останніх. В аграрно-правовій літературі така підтримка визначається, наприклад, як врегульована нормами права сукупність організаційних, економічних, правових та інших засобів (пільг та переваг), які надаються державою в особі уповноважених органів за рахунок державних резервів або шляхом відмови держави від отримання певних доходів, суб'єктам господарювання, діяльність яких пов'язана із сільськогосподарським виробництвом, з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, розв'язання соціально-економічних проблем, сприяння соціальному розвитку сільських територій, відновлення та підтримання екологічної рівноваги територій [11, с. 137–138]. Зрозуміло, що державна підтримка має надаватися й сільськогосподарським товаровиробникам, які займаються виробництвом біопалива, що має забезпечувати стабільність такого виробництва. Засоби державної підтримки можуть бути різноманітними (приміром, організаційні – щодо сприяння організації виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, фінансові – шляхом надання названим товаровиробникам грошових коштів з державного чи місцевого бюджетів). Вважаємо, що заходом державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, що виробляють біопаливо, також є використання принципу «зеленого» тарифу, зміст якого, як стверджується в юридичній літературі, полягає в тому, що тарифна ставка (ціна) ресурсу (у даному разі – енергії, отриманої з біомаси) на продаж є вищою, ніж тариф (ціна) звичайної електроенергії [12, с. 300].

Одне з визначальних місць серед принципів правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками займає принцип гарантування екологічної безпеки під час здійснення цього різновиду виробничо-господарської діяльності названих суб'єктів.

Частиною 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р., № 1264-ХІІ [13] екологічна безпека визначається як такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки й виникнення небезпеки для здоров'я людей.

На переконання Л.В. Струтинської-Струк, під екологічною безпекою слід розуміти стан захищеності довкілля та його елементів, обумовлений недопущенням ризику заподіяння шкоди життю чи здоров'ю людини й навколишньому природному середовищу в цілому [14, с. 9]. Головна ж мета забезпечення екологічної безпеки полягає в підвищенні захищеності особистості, її життя і здоров'я в умовах поглибленої екологічної кризи [15, с. 9].

На рівні кандидатської дисертації питання екологічної безпеки у сфері сільськогосподарського виробництва дослідила К.А. Кондратьєва. Вона переконує, що розглядувана безпека є невід'ємним складником екологічної безпеки, стану навколишнього природного середовища, що забезпечується сукупністю заходів, які мають бути вжиті фізичними, юридичними особами й державою в особі уповноважених органів у сфері сільськогосподарського виробництва; та за якого у процесі ведення рослинництва і тваринництва створюються максимально безпечні умови для життя і здоров'я людини, виробляється екологічно безпечна продукція, зберігається довкілля та його компоненти у стані, який не несе небезпеки для життя і здоров'я людини [16, с. 3].

Очевидно, що при виробництві біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками також мають вживатися заходи щодо створення максимально безпечних умов для життя і здоров'я людини, вироблення екологічно безпечної біомаси, збереження довкілля та його компонентів у стані, який не несе небезпеки для життя і здоров'я людини. Адже виробництво біопалива не лише зменшує негативний вплив на стан довкілля за рахунок використання як сировини відходів сільського господарства для виробництва біомаси, а й само по собі має провадитися способами, що дозволяють уникати можливого негативного впливу на довкілля.

Не менш важливе значення має і такий принцип правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками, як принцип оптимального співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки. Така безпека визначена у п. 2.13. ст. 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р., № 1877-IV [17] як захищеність життєвих інтересів людини, що виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. Однак ця дефініція піддана обґрунтованій критиці з боку науковців.

Так, наприклад, Т.В. Курман стверджує, що закріплене в законі визначення продовольчої безпеки є необґрунтовано вузьким. Адже продовольча безпека – це не лише забезпечення населення держави необхідною кількістю продуктів харчування, наповнення з цією метою державних резервів, створення страхових і стабілізаційних фондів, це ще й гарантування якості таких продуктів, їх безпечності для споживачів – населення держави [18, с. 85]. Звідси дослідниця пропонує авторське вдосконалене поняття цієї категорії: продовольча безпека – це захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається в гарантуванні державою на принципах самозабезпечення безперешкодного фізичного та економічного доступу людини до продуктів харчування в кількості, асортименті, встановленого рівня якості та безпеки, необхідних для підтримання її здоров'я та звичайної життєвої діяльності [19, с. 128].

Яке відношення має виробництво біопалива до гарантування продовольчої безпеки?

Статистичні дані свідчать про поступове нарощування в Україні обсягів вирощування ріпаку та інших культур для виробництва біопалива. За останні роки посівні площі під олійними культурами зросли до 6,3 млн. га, зокрема соняшнику – до 4,3 млн. га, або в 1,6 рази, ріпаку – до 1 млн. га, або майже в 20 разів, сої – до 622 тис. га, або в 6 разів [20, с. 45]. Звідси існує певний конфлікт інтересів щодо аграрного природокористування для виробництва продовольства та біомаси для біопалива. Цей конфлікт полягає в наростанні напруги на земельні ресурси під сільськогосподарською рослинницькою й тваринницькою продукцією [21, с. 89].

Більше того, екологічне необґрунтоване вирощування ріпаку та інших культур для виробництва біопалива може спричинити значний негативний вплив на стан сільськогосподарських угідь. Як стверджується в періодиці, «сліпа погоня» за біопаливом призвела до глобальної продовольчої кризи, поставивши під удар понад 100 млн. найбідніших жителів

планети [22]. За повідомленням ООН, швидкий і невиважений перехід на біопаливо матиме негативні наслідки для довкілля і жителів країн, що розвиваються. Перш ніж збільшити частку біопалива в енергетичному балансі, потрібно продумати систему вирощування й відновлювання сільськогосподарських культур [23].

Іншими словами, йдеться про те, що попри доцільність вироблення сільськогосподарськими товаровиробниками біомаси для подальшого її перероблення на біопаливо, не слід забувати й про головне завдання сільського господарства та основне призначення сільськогосподарських товаровиробників – виробництво (вирощування) сільськогосподарської продукції рослинного й тваринного походження в достатній кількості та належній якості, що є основою гарантування продовольчої безпеки України. Звідси має бути досягнуто оптимальне співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки, що також слід вважати принципом правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє запропонувати відносити до принципів правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками такі:

- 1) свобода виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських товаровиробників з виробництва біопалива;
- 2) невтручання держави у виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських товаровиробників з виробництва біопалива;
- 3) державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників при виробництві біопалива;
- 4) гарантування екологічної безпеки при виробництві біопалива;
- 5) оптимальне співвідношення виробництва біопалива й гарантування продовольчої безпеки.

Наведені принципи правового регулювання виробництва біопалива сільськогосподарськими товаровиробниками слід закріпити в Законі України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р., № 1391-XIV [7], а в майбутньому вони мають бути включені до Аграрного кодексу України.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути використання отриманих результатів у наступних наукових дослідженнях, а також висвітлення правового регулювання виробництва сільськогосподарськими товаровиробниками окремих видів біопалива.

Список використаних джерел:

1. Єрмоленко В.М. Аграрне право України : [підруч.] / [В.М. Єрмоленко]. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
2. Бобкова А.Г. Аграрне право: конспект лекцій в схемах / А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 244 с.
3. Статівка А.М. Аграрне право (оглядові лекції, нормативно-правові акти): [навч. посіб.] / [А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич]. – Х. : Юрайт, 2014. – 352 с.
4. Словник з аграрного права / за ред. В.П. Жушмана. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – 160 с.
5. Жушман В.П. Аграрне право : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [за ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки]. – Х. : Право, 2010. – 296 с.
6. Рудь Ю.М. Правове регулювання енергозбереження у сільському господарстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 / Ю.М. Рудь. – К., 2015. – 193 с.
7. Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 12. – Ст. 94.
8. Водянніков О. Гармонізація національного законодавства України у сфері використання біологічного палива із правом ЄС / О. Водянніков // Юридичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 57–62.
9. Директива Європейського Парламенту та Ради 2003/30/ЄС від 8 травня 2003 р. про стимулювання використання біопалива та інших видів відновлювального палива для потреб транспорту // Official Journal. – 2003. – L. 123. – 17.05.2003. – P. 42–46.

10. Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
11. Марченко С.І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні / С.І. Марченко. – К. : ВГЛ «Обрії», 2010. – 200 с.
12. Мокляк С. Правове регулювання приєднання до електричних мереж когенераційних біогазових установок / С. Мокляк // Правові проблеми переходу до інноваційної моделі економічного розвитку України: матер. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25 листоп. 2011 р.). – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2011. – С. 298–300.
13. Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
14. Струтинська-Струк Л. В. Правове забезпечення біологічної безпеки при здійсненні генетично-інженерної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. / Л.В. Струтинська-Струк ; ІДП НАН України. – К., 2005. – 20 с.
15. Гетьман А.П. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні : [навч. посіб.] / А.П. Гетьман, М.В. Шульга, В.Л. Бредіхіна та ін. – Х. : Право, 2012. – 296 с.
16. Кондратьєва К.А. Правове регулювання екологічної безпеки в сфері сільськогосподарського виробництва в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06. / К.А. Кондратьєва ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2013. – 16 с.
17. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 49. – Ст. 527.
18. Курман Т.В. Конституційно-правові засади забезпечення продовольчої безпеки / Т.В. Курман // Проблеми розвитку аграрного та земельного права України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (25 трав. 2011 р., м. Київ). – К. : Вид-во географ. літератури «Обрії», 2011. – С. 83–87.
19. Курман Т.В. Щодо поняття та ознак продовольчої безпеки / Т.В. Курман // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право» / голова редкол. Д.О. Мельничук. – К., 2011. – Вип. 165. – Ч. 1. – С. 121–128.
20. Лузан Ю.А. Перспективи створення самозабезпечувальної енергетичної системи ведення сільськогосподарського виробництва / Ю.А. Лузан // Економіка АПК. – 2010. – № 4. – С. 40–48.
21. Трохлюк Т. Еколого-економічний конфлікт: сільськогосподарське використання або вирощування біомаси другого покоління / Т. Трохлюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка / відп. ред. В.Д. Базилевич. – К., 2014. – Вип. 7(160). – С. 85–92.
22. Про біопаливо і продовольчу кризу // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 82. – 6 трав.
23. Біопаливо може зашкодити екології // Урядовий кур'єр. – 2007. – № 81. – 11 трав.

